

หลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง: แนวคิดการพัฒนาผู้เรียน เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21*

อมลสิน จตุพร¹

อมรรัตน์ วัฒนาธร²

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดในการพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกในเด็กและเยาวชนไทย โดยแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) คุณลักษณะความเป็นพลเมืองในมิติใหม่ 2) หลักสูตรเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง: แนวคิดและกรณีตัวอย่าง และ 3) การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง: กรณีหลักสูตรอาเซียนศึกษา การนำเสนอประเด็นดังกล่าวเพื่อเป็นหลักคิดสำหรับนักวิชาการด้านหลักสูตรและการสอน นักการศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้หันกลับมาพิจารณาว่า “หลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง” มีลักษณะอย่างไร เหตุใดจึงต้องมีหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง และมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในบริบทไทยอย่างไร ท้ายที่สุดการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมืองจะต้องมีฐานมาจากการไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้หลักสูตรสามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกให้แก่เด็กและเยาวชนไทยได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร, การรู้พลเมือง, ความเป็นพลเมืองโลก, หลักสูตรอาเซียนศึกษา

* บทความวิชาการ หลักสูตรการศึกษาคุณภูมิบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ พ.ศ. 2557

¹ นักศึกษาหลักสูตรการศึกษาคุณภูมิบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, E-mail: ajarn.hon@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

Citizenship Literacy Curriculum: The Perspectives for Developing Students for Global Citizenship in the 21st Century^{*}

*Omsin Jatuporn*¹

*Amornrat Wattanatorn*²

Abstract

The objective of this article was to propose the perspectives for developing Thai citizenship which is the important foundation for developing global citizenship in Thai children and youth. The contents were divided into 3 parts: 1) the characteristics of citizenship in new dimension, 2) curriculum for citizenship development: concepts and examples and 3) the development of citizenship literacy curriculum: ASEAN studies curriculum. The proposed perspectives aimed at provoking curriculum and instruction scholars, education specialists, teachers and related people to reconsider about the characteristics and the essence of citizenship literacy curriculum and the importance of citizenship literacy curriculum for citizenship education in Thai contexts. Finally, the development of citizenship literacy curriculum should be emerged from critical reflective thinking process of the people involved in curriculum development. Therefore, the curriculum can significantly contribute to the development of global citizenship in Thai children and youth.

Keywords: Curriculum Development, Citizenship Literacy, Global Citizenship, ASEAN Studies Curriculum

^{*} The Article form the Doctor of Education Degree, Curriculum and Instruction Program, Faculty of Education, Naresuan University, Thailand, 2014

¹ Student in Doctor of Education Degree, Curriculum and Instruction Program, Faculty of Education, Naresuan University, E-mail: ajarn.hon@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Education, Faculty of Education, Naresuan University

บทนำ

การเข้าร่วมประชาคมอาเซียนของประเทศไทยในปี ค.ศ. 2015 ได้สร้างความท้าทายต่อการจัดการศึกษาของชาติหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก จะเกิดความขัดแย้งในประเด็นเป้าหมายทางการศึกษาว่า การศึกษาควรจะเป็นไปเพื่อการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์หรือควรเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อตลาดแรงงาน ประการที่สองในด้านหลักสูตรและการสอน การพัฒนาหลักสูตรอาชีวศึกษายังขาดความชัดเจนทั้งรูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร รวมถึงคุณลักษณะหรือสมรรถนะของเยาวชนอาชีวศึกษาที่แท้จริงแล้วควรเป็นแบบใด (เฉลิมลาภ ทองอาจ, 2555, น. 107) ขณะที่ สำลี ทองธิว (2555, น. 106) กล่าวว่า หลักสูตรอาชีวศึกษาที่สถานศึกษาระดับต่างๆ กำลังดำเนินการกันอยู่นั้นเป็นการพัฒนาหลักสูตรตามกรอบแนวคิดที่เน้นเนื้อหาสาระ (Intellectual specialist) มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหา มีความรู้ความเข้าใจในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวกับอาชีวศึกษา แต่ขาดการพัฒนาแนวทางการเป็นสมาชิกที่มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อการสร้างความมั่นคง แข็งแรง และปลอดภัยให้กับประชาคมอาเซียน รวมถึงประชาคมโลก ดังนั้นจากบริบทและความท้าทายดังกล่าวการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีเป้าหมายปลายทางที่สามารถพัฒนาทั้งความเป็นพลเมืองไทย ความเป็นพลเมืองอาเซียน ไปจนถึงความเป็นพลเมืองโลกให้แก่เด็กและเยาวชนไทยได้อย่างแท้จริง

อนึ่ง ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาสาระของบทความโดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนี้ ส่วนที่หนึ่ง คุณลักษณะความเป็นพลเมืองในมิติใหม่ ส่วนที่สอง หลักสูตรเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง: แนวคิดและกรณีตัวอย่าง ส่วนที่สาม การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการเรียนรู้พลเมือง: กรณีหลักสูตรอาชีวศึกษา นอกจากนั้นข้อตกลงเบื้องต้นคือคำว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง มีการใช้ใน 3 มิติ คือการศึกษาที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง (Education about citizenship) การศึกษาผ่านความเป็นพลเมือง (Education through citizenship) และการศึกษาสำหรับ/หรือเพื่อความเป็นพลเมือง (Education for citizenship) คำทั้งสามคำมีความหมายที่ต้องการสื่อต่างกัน (ศักดิ์ชัย นิริยุทธี, 2548, น. 15-16) ดังนี้

1. การศึกษาที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง เน้นการสอนให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศ ตลอดจน โครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองทั้งในแง่กระบวนการปกครองโดยคณะรัฐบาลและการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวกับการเมือง

2. การศึกษาผ่านความเป็นพลเมือง จะเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยการลงมือกระทำของนักเรียนเพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง ได้พบสภาพจริงจากสังคมในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียนเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทของสมาชิกในสังคมจากประสบการณ์ตรง

3. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ต่างไปจากสองประการแรกคือ มีจุดเน้นที่จะให้นักเรียนได้มีเครื่องมือสำหรับการเตรียมตัวเป็นพลเมืองดี เครื่องมือดังกล่าวได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะ ทศณคติ

ค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง เพื่อเตรียมให้นักเรียนมีบทบาท มีส่วนร่วมรับผิดชอบสังคมเมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งตามฐานคิดนี้การเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองนี้จะเชื่อมโยงเข้ากับกระบวนการเรียนการสอนทั้งระบบ

วัตถุประสงค์ของการนำเสนอบทความฉบับนี้ คือเพื่อเป็นหลักคิดสำหรับนักวิชาการด้านหลักสูตรและการสอน นักการศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้หันกลับมาพิจารณาว่า “หลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง” มีลักษณะอย่างไร เหตุใดจึงต้องมีหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง เป้าหมายที่แท้จริงของหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมืองคืออะไร และมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในบริบทไทยอย่างไร ดังนั้น การศึกษาสำหรับ/หรือเพื่อความเป็นพลเมือง (Education for citizenship) จึงเป็นคำที่สื่อความตรงตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอบทความนี้มากที่สุด

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองในมิติใหม่

ประเด็นคำถามที่นักวิชาการด้านหลักสูตรและการสอน นักการศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจะต้องพิจารณาคือ การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมืองในศตวรรษที่ 21 ควรให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะ สมรรถนะและค่านิยมของผู้เรียนอย่างไร กล่าวอย่างง่ายก็คือควรเน้นที่การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่เหมาะสมแก่การดำรงอยู่ในสังคมไทย ประชาคมอาเซียนจนถึงประชาคมโลกด้วยหรือไม่ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากผู้คนมีความเกี่ยวข้องกับบริบทของโลกมากขึ้น ซึ่งมีไม่แค่ประเทศไทยและประชาคมอาเซียนเท่านั้น โดยพลเมืองในประเทศต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน ร่วมมือกัน พึ่งพาอาศัยกัน ในขณะเดียวกันมักเกิดความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกัน ความเป็นอยู่ของผู้คนเหล่านั้นได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์หรือสภาวะความเป็นไปต่างๆ ของโลก ทำให้การคิดหรือการกระทำของคนเหล่านั้นเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมโลก ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลครอบคลุมทั่วโลก นักการศึกษาได้ตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้ จึงเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจในโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น มิใช่รู้และเข้าใจเฉพาะประเทศที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้น แต่ควรจะต้องมีความเป็นพลเมืองโลก (Global citizen) ด้วย นั่นคือ การปรับเปลี่ยนแนวคิดของการศึกษาความเป็นพลเมืองดีที่มีได้มีแต่มีเฉพาะประเทศชาติของตนเท่านั้น แต่มีความครอบคลุมตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาค และระดับโลก แนวคิดนี้คือ โลกศึกษา (Global Education) (Kennedy, 2012, pp. 121-123) โดยโลกศึกษาพัฒนามาจากข้อเท็จจริงที่ว่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันมีความเป็นอยู่และมีปฏิสัมพันธ์กันในสภาวะโลกาภิวัตน์¹ (Globalization) มากขึ้น จึงจำเป็นต้องจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนรับรู้ความเป็นจริงต่างๆ ของโลกในสภาวะโลกาภิวัตน์ และปลูกฝังให้ผู้เรียนได้ถูกชี้นำมาสร้างโลกที่มีความชอบธรรม เสมอภาค และเคารพต่อสิทธิมนุษยชนมากขึ้น รวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน สันติภาพ การป้องกันความขัดแย้ง การศึกษาระหว่างวัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นพลเมืองโลก (Kirkwood, 1995; สำนักบริหารงาน

การมัธยมศึกษาตอนปลาย, 2553) ดังนั้นการเพิ่มมิติความเป็นพลเมืองโลกนอกเหนือจากพลเมืองของประเทศหรือพลเมืองของอาเซียนเป็นสิ่งที่มิได้ขัดแย้งแต่ส่งเสริมกันและกัน เพราะเมื่อมีความรู้พื้นฐานและเจตคติที่ดีในเรื่องความรักชาติ มีหน้าที่ต่อชาติ ก็จะสามารถขยายความเข้าใจในระดับสังคมโลกได้ (วลัย พานิช, 2546, น. 60)

Hanvey (1982) เป็นนักการศึกษาด้านโลกศึกษาที่พยายามผลักดันวิชาโลกศึกษาไว้ในหลักสูตรระดับโรงเรียน ในทัศนะของการศึกษาเพื่อให้เกิดความตระหนักต่อโลกนั้นเป็นการยกระดับความสามารถส่วนบุคคลให้เข้าใจถึงภาวะของตนเองที่มีต่อชุมชนและโลก ซึ่งรวมถึงการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชาติ การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมทั้งในสังคมของตนเองและสังคมอื่น โดยเน้นในเรื่องการเชื่อมโยงกันระหว่างชาติและการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ เพื่อให้มีทัศนะบนพื้นฐานของความเป็นจริงในประเด็นที่เกี่ยวกับโลก ปัญหา และตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้คนต่าง ๆ บนโลกใบนี้ ซึ่งสาระสำคัญของแนวคิดโลกศึกษามีองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ความตระหนักในมุมมองที่แตกต่าง (Perspective consciousness) หมายถึง ความตระหนักว่าสิ่งต่างๆ สามารถพิจารณาได้หลายมุมมองตามแต่ละบุคคล ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็มีสิทธิอย่างเท่าเทียมในการแสดงออกถึงทัศนะนั้นๆ

2. ความตระหนักในสภาพปัจจุบันของโลก (State of the planet) หมายถึง ความเข้าใจในสภาวะของโลก การพัฒนา แนวโน้ม และการเผชิญปัญหาของสังคมโลก รวมถึงความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับประชากรที่เพิ่มขึ้น การขาดแคลนทรัพยากร ปัญหาสิ่งแวดล้อม และความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ

3. ความตระหนักในความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Cross-cultural awareness) หมายถึง ความสามารถในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมโลกที่มีความหลากหลายทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน รวมทั้งเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาติอื่นๆ เทียบเท่ากับชาติของตน

4. ความรู้ในเรื่องพลวัตของโลก (Knowledge of global dynamics) หมายถึง ความเข้าใจในการเชื่อมประสานระหว่างประเทศและความซับซ้อนบนโลก และความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี/แนวความคิด/กระบวนการทัศน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนโลก

5. ความตระหนักต่อทางเลือกของมนุษย์ (Awareness of human choices) หมายถึง ความเข้าใจต่อปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ สามารถหาทางเลือกและพัฒนาสำนักความรับผิดชอบที่จะตัดสินใจผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาค และ โลก

¹ ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “โลกาวัตร” เช่นเดียวกับที่อภิญา เทืองฟูสกุล (2546, น. 2) เคยนำเสนอไว้ พร้อมอธิบายว่า คำนี้เป็นคำแปลหนึ่งของคำว่า Globalization ที่มีความหมายที่เป็นกลาง เพราะหมายถึง “การเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของโลก” ส่วนคำว่า “โลกาภิวัตน์” ซึ่งเราใช้กันโดยทั่วไปในปัจจุบันมีปัญหา คือ มีนัยของการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกเพราะเกิดจากการประสมระหว่างคำว่า โลก + อภิวัฒน์ ซึ่ง “อภิวัฒน์” หมายถึง “การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี เจริญหรือก้าวหน้า เน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก” ผู้เขียนเห็นด้วยว่า เป็นความจริงที่ Globalization ทำให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงบนโลกมากมาย แต่ไม่ได้มีแต่เรื่องที่เป็นแง่บวกเสมอไป จึงขอใช้คำว่า “โลกาวัตร” แทน “โลกาภิวัตน์”

The Partnership for 21st Century Skills (2011) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ควรประกอบไปด้วย ความรู้วิชาแกนกลางและประเด็นในศตวรรษที่ 21 (Core subjects and 21st century themes) ทักษะด้านการเรียนรู้และการสร้างนวัตกรรม (Learning and innovation skills) ทักษะด้านข้อมูล สื่อและเทคโนโลยี (Information, media, and technology skills) ทักษะอาชีพและทักษะชีวิต (Life and career skills) สำหรับความรู้วิชาแกนกลางและประเด็นในศตวรรษที่ 21 นั้นผู้เรียนจะต้องมีความรู้พื้นฐานในวิชาแกน ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาต่างประเทศที่สอง ศิลปะ คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ผู้เรียนจะต้องศึกษาเพิ่มเติมในวิชาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญที่จะเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1) ความตระหนักรู้ต่อโลก (Global awareness) 2) การรู้การเงิน เศรษฐศาสตร์ และธุรกิจ (Financial, economic, and business literacy) 3) การรู้พลเมือง (Civic literacy) 4) การรู้สุขภาพ (Health literacy) และ 5) การรู้สิ่งแวดล้อม (Environmental literacy)

สำหรับประเทศไทย สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย (2553) กล่าวถึงบุคคลที่มีความเป็นพลเมืองโลกว่ามีลักษณะดังนี้ 1) มีความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น 2) มีความรู้ ความเข้าใจ และยึดมั่นในสิทธิมนุษยชน (human right) 3) มีความรู้ความเข้าใจ ยอมรับและตระหนักในความหลากหลายทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนผลกระทบของสภาพแวดล้อมที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (diversity) 4) มีความสำนึกตระหนักในความสำคัญของความเสมอภาคและความยุติธรรมในสังคม มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการสร้างความเท่าเทียมและความเป็นธรรมในสังคม (social justice) 5) มีความรู้ ความเข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้ง มีขั้นตอนต่อความแตกต่างขัดแย้งสามารถเจรจาต่อรอง เชื่อมประสาน เพื่อลดปัญหาหรือคลายปมขัดแย้งโดยปราศจากการใช้ความรุนแรง (conflict resolution) 6) มีความเข้าใจตระหนักถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของผู้อื่น ถิ่นฐานเศรษฐกิจ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เข้าใจสภาพการณ์ในระดับโลก สามารถเรียนรู้ที่จะจัดการกับความซับซ้อนได้ (interdependence) 7) มีความสามารถในการประเมินค่าเกี่ยวกับประเด็นสำคัญระดับโลก และผลที่กระทบต่อเจตคติและค่านิยมของผู้คนที่เกี่ยวข้องโดยคำนึงถึงความสำคัญและค่านิยมด้านสิทธิมนุษยชน (values & perceptions) 8) มีความรู้ ความเข้าใจ หรือความจำเป็นในการจรรโลง รักษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยปราศจากการทำลายโลกใบนี้ เพื่อความอยู่รอดของชีวิตในรุ่นต่อไปโดยคำนึงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จึงกล่าวได้ว่าสาระสำคัญของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ตามแนวคิดของ Hanvey (1982), The Partnership for 21st Century Skills (2011) และ สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย (2553) ดังตารางต่อไปนี้

ประเด็นที่มีความสอดคล้องกัน	แนวคิดโลกศึกษา ของ Hanvey	The Partnership for 21 st Century Skills	สำนักบริหารงาน การมัธยมศึกษา ตอนปลาย
1) ความรู้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก หรือพลวัตของโลก	✓	✓	✓
2) ความรู้ความเข้าใจในเชิงพหุวัฒนธรรม	✓	✓	✓
3) ความตระหนักหรือจิตสำนึกต่อโลก	✓	✓	✓
4) ทักษะในการดำรงชีวิต	✓	✓	✓
5) ค่านิยมเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	✓	✓	✓

หลักสูตรเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง: แนวคิดและกรณีตัวอย่าง

ในบริบทของประเทศไทยมีสถานศึกษาต่างๆ มากมายที่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดี โดย สำลี ทองธิว (2545, น. 43) ได้กล่าวถึงตัวอย่างการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนวัดศรีบัวบาน สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรบนพื้นฐานการเป็นแนวร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยเน้นยุทธศาสตร์ต่างๆ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการบูรณาการ การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน การวางแผนเพื่อพัฒนาความร่วมมือของชุมชนและองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น ผู้ปกครอง ผู้อำนวยการศูนย์การเกษตรและเทคโนโลยีประจำตำบลศรีบัวบาน พระสงฆ์ คณะกรรมการสถานศึกษา มักนาก เจ้าของกิจการร้านค้า ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล แม่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จนเกิดเป็นกิจกรรมที่มาจากความต้องการของนักเรียนชั้น ป.5-6 ที่ชื่อว่า “ขีรตถิยแอ่วเวดบ้าน” (ขีรตถิยยานเทียรอบหมู่บ้าน) ทั้งนี้เพื่อไปศึกษาเรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ รอบชุมชน ได้แก่ วัด อ่างเก็บน้ำทุ่งนา ป่าชุมชน แปลงเพาะกล้าไม้ โรงโม่หิน ผักพื้นบ้าน เป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรมี 8 ขั้นตอน ดังนี้ วางแผนร่วมกัน: นักเรียนสามารถวางแผนการทำงานได้อย่างเป็นระบบ ผูกพันชุมชน: นักเรียนได้เรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อโรงเรียน ชนได้เรื่อง: นักเรียนได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน ครูเชื่อมโยงความรู้ เพื่อความรู้: นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยวิธีการหลากหลาย สู่การวิเคราะห์: มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครู-นักเรียน นักเรียน-นักเรียน เหมาะสถานการณ์: นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ผ่านการเรียนรู้: นักเรียนร่วมกันเสนอปัญหาต่อชุมชนและพิจารณาแก้ไข สู่การพัฒนา: นักเรียนและชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชน

ผลจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน นักเรียน เกิดการเรียนรู้ ได้เห็นปัญหาที่แท้จริง ได้ฝึกคิด ฝึกกระทำเพื่อแก้ปัญหาได้ สร้างความคิดความรู้ที่ได้เกิดทักษะชีวิต และนำความรู้ไปเชื่อมโยง

กับชีวิตจริงได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง มีการสรุปองค์ความรู้ที่ได้ และร่วมกันประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกับผู้สอนในแหล่งเรียนรู้นั้น ครู เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอน โดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่แท้จริง รู้จักนักเรียนมากขึ้น มองนักเรียนในเชิงบวก รู้วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน ส่งเสริมการพัฒนานักเรียนอย่างรอบด้าน ผู้บริหาร บริหารงานและจัดการส่งเสริม สนับสนุนครูให้ทำงานเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ชุมชน ตระหนักและมองเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและภูมิใจในโรงเรียนของตนเอง ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนวัดศรีบัวบาน เป็นรูปแบบที่ครูทุกคนและชุมชนได้มีส่วนร่วม เกิดความภาคภูมิใจ ทั้งนี้เนื่องมาจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นแก่นักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานของตนเอง (สำลี ทองธิว, 2545)

Kennedy (2012) ได้เสนอแนวคิดว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีนั้นจะต้องเริ่มต้นที่โรงเรียนขยายไปยังชุมชนและสังคม ซึ่งจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ 4 อย่าง คือ หลักสูตร ชุมชน โลก และเรื่องที่เกี่ยวข้องตนเอง

ในด้านหลักสูตรเนื้อหาสาระหลัก คือ เรื่องความรับผิดชอบด้านสังคมและจริยธรรม การมีส่วนร่วมกับชุมชนและความรู้เรื่องการเมืองการปกครอง ซึ่งจะต้องนำมาจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นปัจจัยที่สำคัญนอกเหนือจากโรงเรียน คือ ครอบครัว สิ่งแวดล้อมในชุมชน บุคคลสำคัญในชุมชน หลักการสำคัญ คือ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ช่วยเหลือพัฒนาโรงเรียน ทั้งนี้ นักการศึกษาได้เสนอว่า ควรใช้ภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน เมื่อมีส่วนร่วมกับชุมชนแล้วควรขยายขอบเขตให้กว้างขวางขึ้น คือ ประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับระดับโลก คือ การเตรียมตัวผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนก็คือพลเมืองของแต่ละประเทศ การเตรียมตัวผู้เรียนคือให้ผู้เรียนสามารถเตรียมรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อโลก สามารถรับการเปลี่ยนแปลงได้และมีเป้าหมายในการดำรงชีวิต ส่วนองค์ประกอบสุดท้าย คือ เรื่องราวเกี่ยวกับตนเองเน้นที่การมีส่วนร่วมให้ผู้เรียนได้เข้าใจบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองรุ่นใหม่ ตระหนักในสังคมประชาธิปไตย และต้องคำนึงเสมอว่าการกระทำของตนเองจะมีผลต่อสังคมส่วนใหญ่

ฮ่องกง เป็นเขตการปกครองแบบพิเศษของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้พัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองของประเทศที่มีประเด็นความเป็นพลเมืองโลกรวมอยู่ด้วย ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื้อหาหลักสูตรมีประเด็นเรื่องชุมชนนานาชาติ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย การขนส่ง กีฬา ประเพณีต่างๆ ในหลายๆ ประเทศ กิจกรรมที่ร่วมกันของหลายๆ ชาติ เช่น กีฬาโอลิมปิก การแข่งขันกีฬาระหว่างชาติ องค์กรนานาชาติ เช่น สภากาชาดสากล องค์กรสหประชาชาติ ความเป็นมิตร ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาของโลก เช่น ปัญหาสุขภาพ สิ่งแวดล้อม สงครามและสันติภาพ

สถานภาพสตรี ความยากจน เป็นต้น อารยธรรมของมนุษย์ เหตุการณ์สำคัญของโลก มโนทัศน์เรื่องความเป็นพลเมืองโลกที่มีหัวข้อเรื่องสิทธิมนุษยชน หมู่บ้านโลก (Global village) ความรับผิดชอบที่มีต่อโลก อีกส่วนหนึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศจีนในเรื่องประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ การปกครอง วัฒนธรรม ประเพณี ปัญหาสำคัญของประเทศ การเมืองการปกครอง กฎหมาย ความเป็นคนจีน อุดมการณ์การเมือง ระบบเศรษฐกิจและสังคม สิทธิและหน้าที่พลเมือง เนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น (The Education Department; Hong Kong, 1996; อ้างอิงใน วลัย พานิช, 2549, น. 130)

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยของประเทศในซีกโลกตะวันออกอย่างประเทศญี่ปุ่น มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงการสอนที่เน้นเนื้อหาสาระไปสู่การลงมือปฏิบัติจริงในชุมชนมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการปฏิรูปหลักสูตรครั้งสำคัญเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) โดยประกาศมาตรฐานหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เน้นทั้งความมีคุณธรรมส่วนบุคคลและความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนร่วมโลกความสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ให้เน้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นสถานการณ์จริงในสิ่งแวดล้อมและชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ (ฉันทนา จันทร์บรรจง, 2548, น. 7-9, 13) โดยนิยามของคำว่า “พลเมือง” ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแต่ความเป็นสมาชิกที่ดีของชาติ (Nation) แต่ยังครอบคลุมความเป็นสมาชิกที่ดีของท้องถิ่น (Locality) และประชาคมโลก (Global society) อีกด้วย (ฉันทนา จันทร์บรรจง, 2554, น. 14)

จากแนวคิดและกรณีตัวอย่างหลักสูตรเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง จะประกอบด้วยมิติต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ได้แก่ *ผู้เรียนในฐานะบุคคล* ส่วนที่ต้องเกี่ยวข้อง คือความสามารถของบุคคลที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ทั้งด้านอุปนิสัย จิตใจ และการกระทำ *สังคม* ต้องคำนึงถึงสถานภาพที่จะอยู่และทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายของความเป็นพลเมือง *ระยะเวลา* ต้องคำนึงถึงความสามารถที่จะกำหนดลักษณะที่ทำทลายความคิดทั้งในแง่ของอดีตปัจจุบัน ในแง่มุมมองการถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมและมองสู่นาคตบนฐานของความจริง *สถานที่* ต้องมองให้เห็นว่าคนแต่ละคนมีสถานภาพของการเป็นสมาชิกชุมชนหลายชุมชนซ้อนทับกันอยู่ เริ่มตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาค และนานาชาติ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2548, น. 18) มิติเหล่านี้คือความเป็นจริงที่ประกอบกันเป็นปัจจัยของการดำเนินชีวิตของคนๆ หนึ่งที่ต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับลักษณะต่างๆ ตั้งแต่ความเป็นจริงของตนเอง ครอบคลุม ชุมชนท้องถิ่น ขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งแทบลงทุกๆ ขณะในแง่ของผลกระทบต่อชีวิตในทุกพื้นที่ทุกส่วนของโลก

ในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในลักษณะหลากหลายมิติดังกล่าว จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยรอบด้านของบุคคล จำเป็นต้องมีหลักสูตรในลักษณะที่เป็นองค์รวมที่มองเชื่อมโยงทุกส่วนอันหลากหลายให้อยู่ภายใต้กระบวนการคิดที่เป็นหนึ่งเดียว วลัย พานิช (2549, น. 131) กล่าวว่าเนื้อหาสาระ

ของหลักสูตรต้องมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่นและประเทศเป็นฐานสำคัญ ซึ่งเป็นส่วนที่พัฒนาความเป็นชาติ เกิดจิตสำนึกที่เรียกว่า “National spirit” ทำให้เกิดความรักชาติ (patriotism) และมีส่วนร่วมช่วยเหลือในกิจการต่างๆ ตามบทบาทหน้าที่ของตน และอีกส่วนหนึ่งเป็นบริบทเกี่ยวกับนานาชาติ ซึ่งเป็นส่วนที่พัฒนาการมีส่วนร่วมที่จะช่วยให้โลกที่อยู่อาศัยอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจกันระหว่างประเทศของตนกับประเทศอื่น รวมทั้งการตระหนักเรื่องการมีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ทั้งหมดนี้เป็นการผสมผสานความเป็นพลเมืองของประเทศและพลเมืองโลกพร้อมกัน

การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง: กรณีหลักสูตรอาเซียนศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรอาเซียนศึกษาในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยจะยึดตามวิสัยทัศน์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ โดยสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรตามลำดับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรอาเซียนศึกษาที่ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอไว้ดังนี้ 1) แต่งตั้งคณะทำงาน คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการของสถานศึกษาซึ่งควรประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน 2) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น วิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในส่วนที่เกี่ยวกับอาเซียน 3) ทำการวิเคราะห์องค์ความรู้ ทักษะ/กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์เกี่ยวกับอาเซียน 4) จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นอาเซียน โดยกำหนดส่วนนำ (ความนำ วิสัยทัศน์โรงเรียน สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์) โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา (โครงสร้างเวลาเรียน โครงสร้างหลักสูตรชั้นปี) คำอธิบายรายวิชา กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เกณฑ์การจบการศึกษา 5) จัดทำรายวิชาพื้นฐานที่บูรณาการอาเซียน รายวิชาเพิ่มเติมที่เน้นอาเซียน และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เน้นอาเซียน 6) จัดทำหน่วยการเรียนรู้ที่ออกแบบด้วยกระบวนการออกแบบย้อนกลับ (Backward Design process) และแผนการจัดการเรียนรู้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2555, น. 20-21)

อย่างไรก็ตาม กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาสาระของหลักสูตรอาเซียนศึกษาถือเป็นประเด็นที่นักวิชาการด้านหลักสูตรและการสอน นักการศึกษา รวมถึงครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ จะต้องวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยหลักเหตุผลเชิงวิชาการว่า หลักสูตรอาเซียนศึกษาสามารถสะท้อนหัวใจของการรวมกันเป็นประชาคมอาเซียนได้มากน้อยเพียงไร (สำลี ทองธิว, 2555, น. 98)

หลักสูตรดังกล่าวสามารถพัฒนา “ค่านิยมความเป็นอาเซียน” เช่น หลักการประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน สันติภาพ และความเท่าเทียมกันทางสังคมได้หรือไม่ นอกจากนั้นการบูรณาการอาเซียนดังที่อธิบายไว้ในหัวข้อบทบาทของการศึกษาในประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (สำนักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 11) ว่า “อาเซียนจะสนับสนุนความเข้าใจและการตระหนักรู้ในประเด็นและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคอาเซียน โดยการบูรณาการให้อยู่ในหลักสูตรโรงเรียน” ลักษณะการสอดแทรกองค์ความรู้ไว้ในหลักสูตรเดิมของสถานศึกษาดังกล่าวนั้นสามารถสะท้อนเป้าหมายของประชาคมอาเซียนได้หรือไม่ อย่างไร

การกล่าวถึงคำว่า “หลักสูตรอาเซียน” และ “หลักสูตรของโรงเรียน” ดังกล่าว แสดงให้เห็นมิติของการพัฒนาหลักสูตรเพื่อตอบสนองต่อการจัดตั้งประชาคมอาเซียนในสองรูปแบบ (เฉลิมลาภ ทองอาจ, 2555, น. 113) กล่าวคือ รูปแบบแรก เป็นหลักสูตรอาเซียนศึกษาที่แยกออกมาเป็นเอกเทศมีเนื้อหาเกี่ยวกับอาเซียนโดยเฉพาะ และอีกรูปแบบหนึ่งคือ การบูรณาการข้อมูลหรือข้อความรู้เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ของอาเซียนทั้งด้านสังคมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม สอดแทรกลงในหลักสูตรรายวิชาต่างๆ ของสถานศึกษาที่มีอยู่เดิม การแบ่งมิติของการพัฒนาหลักสูตรอาเซียนศึกษาทั้งสองรูปแบบทั้งที่เป็นการพัฒนาหลักสูตรขึ้นใหม่และการพัฒนาหลักสูตรที่มีอยู่เดิมให้เป็นหลักสูตรบูรณาการ ล้วนแต่เป็นความท้าทายของนักวิชาการด้านหลักสูตรและการสอน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจะต้องพิจารณาและใช้ความคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ต่อไป

ในประเด็นเรื่องการพัฒนาหลักสูตรอาเซียนที่สามารถสะท้อนหัวใจของการรวมกันเป็นประชาคมอาเซียนปรากฏในรายงานวิจัยเปรียบเทียบการจัดหลักสูตรอาเซียนศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในสิบประเทศ (ไทย ลาว พม่า กัมพูชา เวียดนาม สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบรูไน) ภายใต้ทุน Japan Society for the Promotion of Science (JSPS) ที่ได้รับความร่วมมือจากนักวิจัยท้องถิ่นในสิบประเทศ ทำการเก็บข้อมูลรายละเอียดรายวิชาและการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนความเข้าใจและความรู้ที่เกิดจากการเรียนตามหลักสูตรหรือรายวิชาเหล่านี้ ในรายงานการวิจัยฉบับนี้ สำลี ทองธิว (2555) ได้นำเสนอระดับการรู้อาเซียน (ASEAN literacy) ไว้ 4 ระดับด้วยกัน โดยได้ประมวลหลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่ว่าด้วยการรู้ (Literacy) ต่างๆ โดยใช้ระดับการรู้สิ่งแวดล้อม (Environmental literacy) เพื่อเทียบเคียงระดับการรู้อาเซียน โดยมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

1. การศึกษาบริบททางสังคม เป็นการศึกษาทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนในประเทศสมาชิกและความสัมพันธ์ของประชาชนในกลุ่มอาเซียนในมิติต่างๆ เช่น วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ศึกษาความต้องการจำเป็นในมิติความรู้ สมรรถนะที่ประชาชนในอาเซียนจะต้องมีเพื่อการ ทำงานร่วมกันทำให้บรรลุเป้าหมายที่ระบุไว้ในปฏิญญาอาเซียนและสนธิสัญญาที่เกี่ยวข้อง

2. การกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรและวางกรอบการพัฒนาหลักสูตร วิเคราะห์บริบทสังคมที่ศึกษาวิจัย มาประมวลสรุปจากผลวิจัยเพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นพันธสัญญาระหว่างหลักสูตรกับการรู้อาเซียนของผู้เรียน (สำลี ทองธิว, 2555, น. 10) ซึ่งออกแบบโครงสร้างหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญด้านอาเซียนศึกษา นักสังคมวิทยา นักหลักสูตร นักการศึกษา ครูและผู้เกี่ยวข้อง นักเศรษฐศาสตร์ และนักการต่างประเทศ เป็นต้น

3. การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของหลักสูตร จัดทำวัตถุประสงค์เฉพาะของหลักสูตรเพื่อการรู้อาเซียน โดยประมวลจากการอภิปรายของคณะทำงานฯ แบ่งวัตถุประสงค์ตามระดับการรู้อาเซียนโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะและความสนใจของผู้เรียน

4. การเลือกสรรเนื้อหาสาระที่ลุ่มลึก ประสบการณ์การเรียนรู้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และตอบสนองกรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตร ประมวลข้อมูลปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ รวบรวมแหล่งข้อมูลที่หลากหลายสำหรับนำเสนอให้ผู้เรียนศึกษาเยี่ยมชม เปรียบเทียบข้อมูล สร้างหรือเลือกใช้วิธีการดำเนินการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ ในกรณีเช่นนี้หลักสูตรอาเซียนจะต้องเป็นหลักสูตรหลัก จัดให้ผู้เรียนเรียนไปพร้อมๆ กับหลักสูตรสถานศึกษา และไม่สามารถสอดแทรกบูรณาการในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือจัดเป็นวิชาเสริมในหลักสูตรสถานศึกษาได้

5. การกำหนดเกณฑ์การประเมิน การสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล และการรายงานผลการประเมิน กำหนดเกณฑ์การประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ และประมวลผลความต่อเนื่องของพฤติกรรม ติดตามพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของผู้เรียน ศึกษาผลกระทบของการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่มีต่อประเทศไทย และต่อประชาคมอาเซียนจากการสัมภาษณ์ หลักฐานเชิงประจักษ์ ฯลฯ

ในบทความฉบับนี้การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการรู้พลเมืองจึงต้องมีกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยเน้นที่เป้าหมายการเรียนรู้ที่เกิดจากพันธสัญญาระหว่างผู้พัฒนาหลักสูตรกับผู้เรียนและสังคม (Social context specialists) ซึ่งจะต้องมีการพิสูจน์ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าผู้เรียนได้บรรลุตามพันธสัญญานั้นๆ โดยเป็นที่ยอมรับของสังคมและผู้เรียนที่เป็นคู่สัญญาของหลักสูตรนั้น จึงจะเป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาผู้เรียนเพื่อความเป็นพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

อนึ่ง แนวทางการพัฒนาผู้เรียนเพื่อความเป็นพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้นวัตกรรมด้านหลักสูตรและการสอนและแนวคิดร่วมสมัยทางการศึกษามานบูรณาการ เช่น สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) สันติศึกษา (Peace Education) พัฒนาศึกษา (Development

Education) พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural Education) การศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม (Education for Intercultural Understanding) สิทธิมนุษยชนศึกษา (Human Rights Education) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History Education) โลกศึกษา (Global Education) การศึกษาเพื่อความเข้าใจในอาเซียน (Education for ASEAN Understanding) การศึกษาเพื่อความเท่าเทียมกันทางเพศ (Education for Gender Equity) การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development) และ การศึกษาเพื่อเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ (Education for Disaster Preparedness) นวัตกรรมด้านหลักสูตรและการสอนและแนวคิดร่วมสมัยทางการศึกษาจำเป็นต้องได้รับการศึกษาวิจัยในเชิงลึกเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองโลกนอกเหนือจากความเป็นพลเมืองของประเทศต่อไป

บทส่งท้าย

บทความฉบับนี้นำเสนอเนื้อหาสาระ 3 ส่วนที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนี้ส่วนที่หนึ่ง คุณลักษณะความเป็นพลเมืองในมิติใหม่ ส่วนที่สอง หลักสูตรเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง: แนวคิดและกรณีตัวอย่าง ส่วนที่สาม การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการเรียนรู้พลเมือง: กรณีหลักสูตรอาเซียนศึกษา ซึ่งการพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกและปรากฏอย่างชัดเจนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่เน้นความเป็นไทยควบคู่กับความ เป็นสากล โดยการจัดเนื้อหาหลักสูตรโดยใช้บริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยควบคู่กับสังคมและความ หลากหลายของวัฒนธรรมนานาชาติ ประเด็นที่ผู้เขียนนำเสนอจะเป็นฐานคิดเชิงวิพากษ์สำหรับ นักวิชาการด้านหลักสูตรและการสอน นักการศึกษา และครูอาจารย์ว่า ในสังคมยุคปัจจุบันถึงเวลาแล้ว ที่นิยามความเป็นพลเมืองดีและองค์ความรู้ที่ปรากฏในหลักสูตรควรได้รับการปฏิรูปนิยามใหม่ โดยที่ กระบวนการเรียนรู้และเนื้อหาการเรียนรู้ในโรงเรียนก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- ฉันทนา จันทรบรรจง. (2548). การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีของญี่ปุ่นยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 7(1), 1-16.
- _____. (2554). การสังเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และเทคนิควิธีในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและ สาธารณประโยชน์ของประเทศญี่ปุ่น. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 13(1), 1-17.
- เฉลิมลาภ ทองอาจ. (2555). ก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: การจัดการศึกษานับบริบทแห่งความท้าทาย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 14(3), 107-117.

- วลัย พานิช. (2546). การบูรณาการ: แนวคิดและแนวปฏิบัติสู่การจัดการเรียนรู้. แนวคิดและแนวปฏิบัติสำหรับครูเพื่อรองรับเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2549). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก: บทบาทสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. ประมวลบทความเรื่องหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรตามแนวปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2548). รายงานการวิจัยเอกสาร การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). การศึกษา: การสร้างประชาคมอาเซียน 2558. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย. (2553). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนมาตรฐานสากล. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2555). การพัฒนาสถานศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- ลำลี ทองธิว. (2545). หลักและแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา: กรณีวิชาวิทยาศาสตร์ระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2555). หลักสูตรอาเซียนเพื่อการรู้อาเซียน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 14(3), 95-106.
- อภิัญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Hanvey, R. (1982). *An attainable global perspective*. New York: Center for Global Perspectives.
- Kennedy, K. (2012). Global trends in civic and citizenship education: What are the lessons for nation states?. *Education Sciences Journal*, 121-135.
- Kirkwood, T. F. (1995). *Teaching from a global perspective: A case study of three high school social studies teachers*. Unpublished doctoral dissertation, Florida International University, Miami, FL.
- Partnership for 21st century skills. (2011). *Framework for 21st century learning*. Retrieved, from <https://thepartnershipfor21stcenturyskills238.eduvision.tv/default.aspx>.
